

BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHISINING INNOVATSION FAOLIYATINI BELGILOVCHI MEZONLAR

Saliyeva P.A.

Qoraqalpog'iston Respublikasi
Pedagogik mahorat markazi "Maktabgacha,
boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari" kafedrası katta o'qituvchisi.
Tel: 90-736-82-95.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14203919>

Annotatsiya. Innovatsion faoliyat o'qituvchining muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy faoliyat bo'lib, u kasbiy, metodik mahoratini sifatli qayta qurish demakdir. Agar o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash vazifalari malaka oshirish jarayonida amalga oshirilsa, amaliyotda ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini tatbiq etish ishlari samarali bo'ladi.

Kalit so'zlar: Innovatsion faoliyat, pedagogik professionallik, shaxsiy potensial, pedagogik aks ettirish, pedagogik tajriba, kasbiy kompetensiya

CRITERIA FOR DETERMINING THE INNOVATIVE ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract. Innovative activity is the main activity that determines the success of teaching, which means a qualitative reconstruction of professional and methodological skills. If the tasks of preparing students for innovative activity are implemented in the process of advanced training, the implementation of advanced pedagogical and information technologies in the educational process in practice will be effective.

Keywords: Innovative activity, pedagogical professionalism, personal potential, pedagogical reflection, pedagogical experience, professional competence

КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. Инновационная деятельность является основной деятельностью, определяющей успешность студента, и означает качественную реконструкцию профессионально-методических навыков. Если задачи подготовки студентов к инновационной деятельности реализуются в процессе профессионального развития, то внедрение передовых педагогических и информационных технологий в учебный процесс будет эффективным на практике.

Ключевые слова: Инновационная деятельность, педагогический профессионализм, личностный потенциал, педагогическая рефлексия, педагогический опыт, профессиональная компетентность.

Innovatsion faoliyat o'qituvchining hamma muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy faoliyat bo'lib, u shaxsning kasbiy, metodik mahoratini sifatli qayta qurish demakdir. Agar o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash vazifalari malaka oshirish jarayonida amalga oshirilsa, amaliyotda ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini tatbiq etish ishlari ancha samarali bo'ladi. Umumiy tarzda o'qituvchilarning innovatsion faoliyatga

tayyorgarligi mazmuni, tarkibiy komponentlari bir xil bo'lsada, boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatida bu o'zgacha mohiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion faoliyatini tadqiq etar ekan, T.N.Brejnaya "innovatsion uslubiy madaniyat tushunchasining mazmunini aniqlashda ularning motivatsion-bilim, kognitiv, operatsion-faolliklarga alohida e'tibor qaratadi.

Uning fikricha "innovatsion metodik madaniyatning aks ettiruvchi tarkibiy qismlarining rivojlanishini ta'minlaydigan boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion uslubiy madaniyatini shakllantirish modelini ishlab chiqish va joriy etish, o'qituvchining innovatsion metodologik madaniyatining rivojlanishini ta'minlaydigan pedagogik modulni, shu jumladan "Boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion metodik madaniyati" tanlov kursi dasturini, individual elektron uslubiy portfelni ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion metodik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish jarayonining bosqichlari, darajasi, mezonlari va ko'rsatkichlarini aniqlash" imkonini beradi" [2].

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion faoliyati masalasini tadqiq etib, metodologik madaniyatining asosiy komponentlari va tushunchalari metodologik madaniyatning umumiy mazmuni ham da mohiyatiga ko'ra quyidagisha:

- innovatsion metodologik madaniyat mohiyatini nazariy o'rganish;
- innovatsion jarayon va innovatsiya;
- innovatsion faoliyat;
- ta'lim sifati;
- uslubiy tayyorgarlik va o'qitish;
- o'qituvchining madaniyati, kabi tushunchalar o'qituvchining innovatsion faoliyatga tayyorgarlik

darajasini belgilovchi tayanch komponentlar ekanligini e'tirof etadi.

Shuningdek, "innovatsion ta'limga oid qarashlar va mulohazalarni o'rganish, ushbu jarayonning mohiyatli tomoni nafaqat ob'ekti va voqelikni o'zgartiradigan, balki ta'lim oluvchi shaxsning bilim va ko'nikmalarida o'zgarishlar kiritadigan sifat jihatidan yangi ijtimoiy ehtiyojlarning paydo bo'lishi asosida ta'lim mazmuni va metodikasiga kiritilayotgan o'zgarishlar hamda boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion-pedagogik faoliyatining tarkibida bo'lmog'i lozim" [2].

"Innovatsion faoliyat - uzluksiz ravishda yangiliklar asosida ishlash bo'lib, u uzoq vaqt davomida shakllanadi va takomillashib boradi. O'qituvchi innovatsion faoliyati xususiyatlarini o'rganib chiqqan pedagog olimlar fikrlariga tayangan holda, quyidagilarni innovatsion faoliyatning asosiy belgilari deb hisoblash mumkin:

- ijodiy faoliyat falsafasini egallashga intilish;
- pedagogik tadqiqot metodlarini egallash;
- mualliflik konsepsiyalarini yaratish qobiliyati;
- tajriba-sinov ishlarini rejalashtirish va amalga oshira olish;
- o'zidan boshqa tadqiqotchi-pedagoglarning tajribalarini qo'llay olish;
- hamkasblar bilan hamkorlik;
- fikir almashish va metodik yordam ko'rsata olishlik;
- ziddiyatlarning oldini olish va bartaraf etish;
- yangiliklarni izlab topish va ularni o'z sharoitiga moslashtirib borish" .

O'qituvchining kasbiy-ijodiy faoliyatining barcha yo'nalishlari o'quvchilar shaxsiyatini har tomonlama va uyg'un rivojlantirish muammolarini hal etishga, shu jumladan o'quv jarayonining turli shakllarini tayyorlashga qaratilgan ta'lim strategiyalari va taktikalarini ishlab chiqishni ta'lim muassasasida innovatsion muhitni yuzaga keltirishning muhim shartlaridan biridir.

Pedagogik professionallik tushunchasi. Zamonaviy o'qituvchiga yangi talablar qo'yilmoqda: haqiqiy o'qituvchi nafaqat bilimdon mutaxassis, balki bolaning faoliyatini tashkil etadigan, madaniy o'zini o'zi rivojlantirish va bolalar hamda kattalar bilan ijodiy hamkorlik qilishga ma'sul shaxsdir. O'qituvchining professionalligi nafaqat ko'p madaniyatlilik va kasbiy ko'nikmalar kompleksiga ega bo'lish, balki har xil qobiliyatlar, shaxsiyatning tizimli xususiyatlari va ularning natijalari sifatida ko'rib chiqilishi zarur.

A.K.Markova o'z tadqiqotlarida "professionallik" tushunchasini inson rivojlanishining eng yuqori darajasi sifatida belgilaydi: "kasb – bu shunchaki innovator, tadqiqotchi, usta, professional emas – barchasi birgalikda yig'ilgan. Olimning fikrishga, "professional o'qituvchi – yuqori kasbiy faoliyatni puxta egallagan, mehnat jarayonida o'zini ongli ravishda o'zgartiradigan va rivojlantiradigan, o'z kasbiga shaxsiy ijodiy hissasini qo'shadigan, o'z ishini natijalariga jamoat qiziqishini uyg'otadigan mutaxassisdir" [5]. Shubhasiz, professional kadr-bu ma'lum bir kasbiy faoliyatni sifatli bajarishga tayyor bo'lgan shaxs.

O'qituvchining professionalligi - o'qituvchining bilim, ko'nikma va qobiliyatlari, pedagogik faoliyatda amalga oshiriladigan individual xususiyatlarini o'zida mujassam etgan murakkab shaxsiy bilimdir. Bundan tashqari, pedagogik professionallikning asosiy o'zaro bog'liq tarkibiy qismlari: kasbiy kompetensiya; shaxsiy potensial; pedagogik aks ettirish kabi elementlardan iborat bo'ladi.

Pedagogik professionallikning tarkibiy qismlari - o'qituvchining professionallik kompetensiyasi pedagogik faoliyatda innovatsion jarayonlarni maqsadli amalga oshirish vazifasini bajaradi. Demak, professionallik bu ma'lum bir ijtimoiy-kasbiy mavqeiga ega bo'lgan kishilarning bilimlari, ko'nikmalari va tajribalarining ular bajaradigan vazifalarning haqiqiy darajasiga mosligi.

Professionallik tushunchasi nazariy bilim va ko'nikmalardan tashqari kompetentsiyalar, tashabbuskorlik, hamkorlikda ishlash, guruhda ishlash qobiliyati, muloqot madaniyati qobiliyati, o'rganish, tahlil qilish, baholash, mantiqiy fikrlash qobiliyati, ma'lumotni tanlay olish va undan maqsadli foydalana olish va boshqa qator fazilatlarni o'zida jamlaydi.

Shaxsiy potensial – bu konstruktiv va shakllantiruvchi funksiyalarni tashuvchisi. Bu kasbiy pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyati, shaxsiyatining jarayonda yuqori darajada ishtirok etishidir. Bu shuni anglatadiki, o'qituvchining shaxsiy xususiyatlari uning kasbiy faoliyati vositasi sifatida ishlaydi.

Pedagogik aks ettirish – professionallik tuzilishida transformatsion funksiyani bajaradi va o'qituvchining o'ziga kasbiy faoliyat sub'ekti sifatida munosabatini belgilaydi. T.I.Shamova va T.M.Davidenkolarning fikrlariga ko'ra, pedagogik fikrlash kelajakdagi o'qituvchining ongida maqsadli shakllantirilishi va bu jarayonni nafaqat shaxsiy, balki professional o'zini o'zi anglash bilan boshlashi kerak[6]. O'qituvchilarning o'zini o'zi anglashi tadqiqotchilar tomonidan o'qituvchilarning o'z-o'zini hurmat qilishning bir necha turlaridan foydalanadilar: tegishli,

retrospektiv, ideal va aks ettiruvchi. O'qituvchining aks ettirilgan o'zini o'zi qadrlashi unga shaxsiyatini, kasbiy mahoratini, faoliyat natijalarini ob'ektiv ravishda baholashga, o'zini rivojlantirish va kasbiy o'sishni dasturlashtirishga yordam beradi.

“O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash bir necha bosqichda amalga oshirilib, uzoq davom etadigan jarayon hisoblanadi.

Innovatsion faoliyatga psixologik jihatdan tayyorgarlik bosqichi. Buning uchun o'qituvchi didaktik prinsiplardan quyidagilarni bilishi kerak:

-mutanosiblik prinsipi -pedagogik ko'nikmalarni egallashga ehtiyoj bilan o'z faoliyatini o'zgartirishga ehtiyoj o'rtasidagi mutanosiblik;

-ijodiyot prinsipi -pedagogik jarayonda obyekt bilan subyektning birgalikdagi ijodiyoti;

-vaziyatdan chiqa olish -yangi, shu davrgacha ma'lum bo'lmagan vaziyatlardan chiqib ketish.

2-bosqich: Psixologik-pedagogik bilimlarni va pedagogik mahoratni shakllantirish bosqichi. Bunda:

-ijodiy faoliyat texnologiyasini egallash;

-avval egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni yangi vaziyatlarga ko'chira olish;

-asosiy yoki bosh muammolarni ajrata olish;

-obyektning yangi funksiyalarini ko'ra bilish;

-maqbul yechimlarni topa olish;

-o'z-o'zini va o'z faoliyatini tasniflay olish ko'nikma va malakalari shakllantiriladi” [3].

Tanlangan tarkibiy qismlarning shakllanish darajasini baholash uchun o'qituvchilarning professionalligini baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini tavsiflash va ularning namoyon bo'lish darajasini aniqlash kerak.

O'qituvchilarning kasbiy mahoratining o'rtacha ko'rsatkich darajasi pedagogik, psixologik va metodologik bilimlar o'rtasida mahalliy bog'liqlik mavjudligi bilan belgilanadi. Kasbiy pedagogik faoliyatning past ijodi va moslashuvchanligi, kasbiy pedagogik faoliyatda doimiy qiziqishlar mavjud emasligi, tanqidiy fikrlashning yetarli darajada shakllanmaganligi, ijtimoiy o'zaro munosabatlarga qisman tayyorlik, fikrning yetarli emasligi mazkur guruhga mansub o'qituvchilar darajasini belgilovchi parametr hisoblanadi.

Amaliy pedagogik tajriba – ijodiy izlanish, yangilik, o'ziga xoslik elementlarini o'z ichiga olgan amaliyot. Bu o'qituvchining yuqori mahorati, ya'ni eng yaxshi pedagogik natijani beradigan tajriba bo'lib, innovatsiyalarni ta'lim amaliyotiga joriy etish tajribalarini belgilab beradi.

Malaka oshirish jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash yo'nalishida o'tkaziladigan tajribalarning real holati, avvalo, unga mos mezonlar ishlab chiqilganligiga bog'liq. Demak bu borada qo'llaniladigan tegishli pedagogik tajribaning mezonlarni e'tirof etish mumkin.

O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda yana da bir qator omillarga alohida e'tibor qaratish lozim. Bunda malaka oshirish jarayonida tinglovchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda quyidagilar inobatga olinadi.

Kasbiy kompetensiyalar a) motivatsion (maqsadga yetish motivining bo'lishi, faoliyatga tayyorlik va qiziquvchanlik);

b) refleksion (paydo bo'ladigan muammolarning yechimini topish tayyorligini yaratadi);

- v) kognitivlik (bilimlarning bo‘lishi va ularni ish faoliyatida qo‘llay olishi);
- g) operativlik va faollik (faoliyatda innovatsiyalarni qo‘llash qobiliyatini ko‘rsatadi).

Shunday qilib, zamonaviy jamiyatda o‘quv jarayonlarining rivojlanishi, pedagogik innovatsiyalar, mualliflik maktablari va innovatsion faoliyat yurituvchi o‘qituvchilarning katta tajribasi, psixologik va pedagogik tadqiqotlar natijalari doimiy ravishda umumlashtirish va tizimlashtirishni talab qiladi.

Ilmiy izlanishlarimizning natijalariga ko‘ra, bugungi kunda umumta’lim maktablarida ta’lim jarayonlarini samarali tashkil etish uchun malaka oshirish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini innovatsion faoliyatga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi va ushbu holat o‘qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining boshlang‘ich ta’limida o‘qitish jarayoni ob‘ekt-sub‘ekt tarzida tashkil etilishi lozim va bunda o‘qituvchidan kommunikativ, tanqidiy va kreativ fikrlash ham da jamoa bilan ishlash ko‘nikmalari (4 K modeli asosida) talab qilinadi.

Innovatsiya ish jarayonida har qanday ishni yangisha yondashuv asosida tashkil etish, uning eng samaradorli yo‘llarini joriy qilish, mazmun va sifat jihatidan yuqori pog‘onaga ko‘tarish demakdur.

Innovatsiya faoliyat kompleks yondashuv bo‘lib, bunda o‘qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash mazmuni va pedagogik tadqiqotlar tahlili bilan integratsiyasiga suyanan holda, ushbu faoliyatni belgilovchi mezonlarga hamda o‘qituvchining o‘z shaxsiy tajribasi bilan bog‘liq jarayon sifatida qarashimiz mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida “Ta’lim tizimini mazmun jihatidan yangilash, shuningdek malakali professional kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish; o‘qitish usullarini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tadbiq etish” masalalari ustuvor yo‘nalish sifatida belgilab berildi. Shunga muvofiq, o‘qituvchilarning pedagog kasbiy konfetensiyasi sifat darajasini oshirish hamda ularning raqobatbardoshligini ta’minlash, malaka oshirish tizimining ta’lim sifatini ta’minlash jarayonidagi ijtimoiy rolini oshirish dolzarb vazifalar sanalib, jahon tajribasiga asoslangan boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimining o‘quv-uslubiy ta’minotini bugungi kun talablari asosida ishlab chiqish va takomillashtirib borish katta ahamiyat kasb etmoqda.

Yuqoridagi ko‘rsatkichlar turli kombinatsiyalar va o‘zaro bog‘liqliklarda namoyon bo‘lishi mumkin. Innovatsiyalarga tayyorlikning umumiy darajasi o‘qituvchining motivatsion tayyorgarligi darajasi, innovatsion ta’limdagi malakasi bilan belgilanadi. Shu bilan bir qatorda o‘qituvchining innovatsion faoliyati yangilikka intilishni va mukammal ishlash usullarini doimiy izlashni talab qiladi.

Albatta, o‘qituvchining innovatsion faoliyatining mohiyati o‘qituvchiga va uning ushbu faoliyatga shaxsan tayyor bo‘lish darajasiga bog‘liq, ammo uning rivojlanishi uchun pedagogik shart-sharoitlarning mavjudligi ham muhim.

Pedagogik innovatsion faoliyat – bu rivojlangan intellektual faoliyat bo‘lib, uning rivojlanishi davomida turli xil texnologiyalar ishlab chiqiladi, o‘zlashtiriladi va amalda

qo'llaniladi. Bu o'qituvchining o'z faoliyati to'g'risidagi pedagogik ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va umuman, o'quv jarayonini sifat jihatidan oshirishini ta'minlaydi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi "Innovatsion faoliyat to'g'risida" Qonuni, T,- 24.07.2020. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.07.2020-y., 03/20/630/1101-son.
2. G.T.Boymurodova Malaka oshirish tizimini modernizatsiyalash jarayonida o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlantirish mexanizmi. PF(DDSc) diss. Nukus – 2019. – 276 b.
3. Jumaniyozova M.T. Uzluksiz malaka oshirish jarayonida ijtimoiy-gumanitar yo`nalish pedagoglarining kreativ kompetentligini takomillashtirish.: Ped. fan. Doktori (DSc) ..., dis – T.: O'zPFITI, 2023. -384 b.
4. Boqiev R.R. Elektron o'quv-metodik materiallarini ishlab chiqish va qo'llashning didaktik va psixofizologik jihatlari, //Pedagogik mahorat Toshkent – 2005. - №2. B – 62-63.
5. Маркова А.К. Подготовка будущих учителей к активной профессиональной деятельности в процессе изучения курса педагогики [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук: А. К. Маркова. – М.: 1996. – 179 с.
6. Шамова Т.И. Управление образовательными системами, – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 320 с.